

Efva Lilja, koreograf, professor och rektor vid DOCH, Dans och Cirkushögskolan i Stockholm
www.efvalilja.se

Februari 2012

Några tankar om kulturpolitik, fördelade i två avsnitt:

- 1. Nu – en reflektion: Om förmågan att gå framåt utan att gå förbi**
- 2. Sedan – en vision: Några iakttagelser från regeringskansliet, april 2025**

1. Om förmågan att gå framåt utan att gå förbi

Onödigheterna lägger sig kring all oro och det blanka bländar. Med allt gnistrande blir ögon närsynta och tillvaron snävar in mot små saker. Det är lätt att tappa bort sig bland allt som är till salu.

Vi lever i ett välfärdens goda samhälle som drabbats av ekonomiskt obestånd. Ett Europa i finansiell kris. I Sverige lever vi fortsatt gott även om stora delar av Europas befolkning går arbetslösa, förlorar möjlighet till utbildning eller lever i kulturellt utanförskap. Kulturpolitiskt befinner vi oss i ett vakuum med ett otydligt ledarskap som i handling bekänner sig till ett materialistiskt synsätt där konst blir varor och produkter och konstnären styrs mot ett nyttiggörande genom anpassning till de kreativa näringarna. Med ett synsätt dominant inom västeuropeisk politik förpassas konst till ”grädden-på-moset-lådan”. Hur vill vi egentligen ha det på hemmaplan?

Kulturen är det vi lever, det gemensamma fundamentet i samhället, vår samhälleliga överenskommelse. Köp mer så blir du lyckligare, särskilt om du är (eller vill vara) ung, smal och snygg. Kanske vältränad och även intellektuellt ”fit”. Skitvärderingar tränger sig på som sanningar. Hur utvecklas våra kulturella ideal? Jag förstår marknadsekonomiska krafter och styrmekanismer men kan inte acceptera att finanspolitiken ska vara överordnad allt. Jag vill vända på den politiska hierarkin och se en stark integrerad kulturpolitik genomsyra alla andra politikområden. Jag vill se en politik som inte bara sätter överlevnad och materiellt välstånd i fokus utan ser ett gott kulturellt klimat som det mest åtråvärda, också för en långsiktig och

hållbar utveckling. En god, värdig människosyn med gott om rum för nyfikenhet, kreativitet och utveckling gör det möjligt att också värna andra marknadskrafter än de som bländar. Vi lever ett behov av förändring, ett behov av hopp och av en framtidstro grundad i nyfikenhet och respekt för vad vi är, vill bli eller längtar att få vara. För att konst ska bli en självklar del av det goda samhällets vardag och verklighet, krävs en politik med mål som inte enbart handlar om breda kulturella perspektiv och ”smågodis i pastellfärger”, utan också om konstens tillgänglighet, trovärdighet och angelägenhet som just konst. Konst ska vara en integrerad del av vårt kulturella medvetande på alla nivåer, en god kraft och ett starkt kunskapsområde. I konstnärliga uttryck ifrågasätts och problematiseras det rådande på sätt som genererar nya tankar och den kreativitet som leder till nya insikter om det som annars skulle bli kvar i det fördolda.

Är du nyfiken? Då är du en av alla som vill vidare och mer, som låter sig ”triggas” och utmanas. Utan nyfikenhet dör vi. Dör gör vi förstås ändå, men levande. Att tappa bort nyfikenhet och uppmärksamhet är att förlora själva levandet. Känslighet och lyhördhet utgår från nyfikenhet. Och tillit. Den som svälter eller fryser, den som blir tillräckligt förödmjukad eller inlåst, har inte så stora möjligheter. Men alla vi andra? Ibland känns det som om verkligheten bara tjuter i örat. Tjuter, brakar och helt hänsynslöst bara dundrar på. All skit tränger sig in genom de mest sårbara öppningar.

Det politiska spelet om våra liv är högt. Stora risker tas när både satsningar och nedskärningar i den kulturella välfärden görs utan redovisad målbild. Upplevd godtycklighet sår split och gör oss osäkra. Osäkerhet är farlig. Rädsla gör vi lätt misstag. Tjutet i örat skriker. Hur ska man vara funtad för att orka gå förbi den som tigger, den som sover ute på en bädd av sopor, den som ser på mig med ensamma ögon eller den med hårda ögon utan minsta spår av nyfikenhet? Vill vi ha ett samhälle med kreativa, innovativa, starka medborgare som förmår tillämpa och använda sin kreativitet så krävs, förutom nyfikenhet, också tillit till våra gemensamma åtaganden. Dessutom krävs ett politiskt ledarskap som visar på möjligheter och avvärjar den och det som motverkar utveckling. Livet ger sig inte självt.

En aktiv och radikal kulturpolitik synliggör och tillgängliggör konst som något oundgängligt

för stimulans av nyfikenhet och uppmärksamhet, för välfärd, kulturell och samhällelig utveckling. Den välkomnar även ifrågasättande och provokation. Den gör det möjligt att leva trygg i förvisning om att vi inte vet vad som ska komma men att vi ändå kan vara beredda. Kunniga politiker förstår och uppskattar vad som genom konst genererar goda värden i mellanmännisklig kommunikation och kan hålla ”armslängds avstånd” till innehåll, mål och mening. De ser konst som en del av ett samhälles överlevnadsstrategi. Men var finns de? Är det någon som känner några sådana politiker i det svenska politiska landskapet?

Det duger inte att fokusera på bidragspolitik och pengapåsar. Svaret på utveckling är inte alltid översättbart till kronor, ören eller euro. En god kulturpolitisk strategi måste kläs i handling och uttrycka den utvecklade kunskapssyn som gör det möjligt att se värden i vårt gemensamma kulturbyggande. Att se värdet i allt från t.ex. matlagning, föreningsliv och hantverksskunkaper till det mest avancerade och experimentella i det allra spetsigaste inom konsten. Bidragssystemen kan sedan reformeras i relation till de konsekvenser en sådan politik medför. Det duger inte heller att kanalisera allt fokus på kreativa näringar och upplevelseindustrin. EU:s Green Paper om just de kreativa näringarna, används flitigt i många politiska läger som garant för konst som ekonomisk utvecklingsfaktor. Konferens efter konferens anordnas där politiker, forskare, näringslivsföreträdare och tankeomedjor talar om konst och konstnärers roll för höjd BNP. Av de som ges röst talar ingen om betydelsen av konst som just konst. Det finns oftast inga konstnärer med på talarlistorna.

Jag är konstnär och betraktar min publik som medmänniskor med integritet, individualitet och alldeles egna behov samt med förmåga att interagera med konsten på samma sätt som i andra mellanmänniskliga möten. Kreativa processer finns i allas våra liv. Vi lagar mat, stickar, målar, leker, löser fackliga problem eller engagerar oss i bostadsrättsförening eller fotbollsklubb – allt sådant som bygger ett kulturellt fundament. Vi bygger hus. Sätter väggar och tak över våra händelser och aktiviteter. Vi bygger vägar för vår rörelse att färdas, virtuellt och faktiskt. Vi bygger fysiska och mentala rum. Så hälsar vi på varandra, ser varandras arbeten och inspireras, förfasas eller bara lämnar det därhän. Vi hjälps åt med produktionen, med de planer och ritningar som ständigt utvecklas och förändras. Allt annat vore omöjligt. Vissa av oss specialiserar oss på den kreativa processen och blir konstnärer med syfte att stimulera och

påverka andra genom just konst.

Vi delar alla en vardag och en verklighet i individuell exklusivitet. Vi vet att det kostar att leva. En kulturpolitik ska tydliggöra konstens funktion och möjlighet inom samhällskroppen. Den ska synliggöra konst som närande och som politisk kraft. Som uppmärksamma och kreativa människor behövs vi för en demokratis utveckling.

Mycket i det offentliga samtalet reduceras ofta till gnäll och tal om tillkortakommanden. Varför inte istället vända på perspektivet och tala om vad det är vi vill förverkliga? Varför? För vem? Hur tar vi tillvara det nya samhällets mångkulturalism, komplexitet och mångfald? Hur balanserar vi det nationella mot det globala? Hur vänder vi det onda i vår kultur till gott? För mig är den finansiella krisen inte en diagnos utan ett symptom på kulturellt svärmod och tillkortakommande. En diskussion utifrån frågeställningarna ovan tydliggör våra botemedel. Det är dessa behov som ska forma den organisatoriska/praktiska utvecklingen av utbildning, forskning, arbetsmarknad och den kulturpolitik som kommer att ge oss nya interaktiva arbetsformer, nya rum för möten med olika former av konstnärliga uttryck, motiverade och kunniga arrangörer, engagerade politiker och publikens stora nyfikenhet och respekt.

Många forskarrön poängterar konstens betydelse i samhällsutvecklingen: som konst, lokaliseringsfaktor, utvecklingsfaktor, för nyskapande arbetsformer, kreativa näringar osv. Konst utgör också en väsentlig faktor i kunskapsutvecklingen med särskild betoning på utvecklingen av den mellanmännsliga kommunikativa förmågan. Det konstnärliga området lämnar viktiga bidrag till kunskapen om hur kreativitet fungerar, hur kreativa miljöer utvecklas och en ökad kunskap om det fantastiska i att vara människa. Konstnärer utvecklar konst och driver den mot en utvidgning av både de kulturella normer och formella regelverk som samhället omfattar.

En god kulturpolitik utvecklar förutsättningar för det som på detta sätt öppnar för nya betraktelsesätt. Den utvecklar vår definition av kunskap till att omfatta även den kroppsliga/praktiska erfarenheten som meningsbildande, en tillit till en annan form av vetande och därmed ett utvecklat språkbegrepp. En god kulturpolitik skapar möjlighet till de

fördjupade konstnärliga processer som i sitt omvärldsperspektiv placerar Sverige inte bara i Europa utan i världen. En politik som skapar både förståelse och legitimitet för konstens specifika möjligheter i utvecklingen av ett gott samhälle där vi alla kan leva uppmärksamma, kreativa som inkännande, medkännande seende. Vi kan gå utan att gå förbi. Då blir det helt enkelt både roligare, intressantare och mer utmanande att leva.

2. Några iakttagelser från regeringskansliet, april 2025

Finansministern och näringsministern ansvarar för beredningen av en stor näringspolitisk fråga inför budgetpropositionen. Frågan handlar om stora strategiska investeringar för radikala förändringar i industriell infrastruktur. Hur ska Sveriges framtida näringsliv och dess globala förgreningar se ut? Man är inspirerad av de senaste årens stora entreprenöriella framgångar som fått världen att titta på Sverige med förväntan. Här finns nu en otrolig kreativitet och nytänkande och arbetslösheten har sjunkit till rekordlåga siffror. De stora framgångarna är en direkt konsekvens av en större kulturpolitisk satsning där konstnärliga uttrycks- och arbetsformer lyfts fram som ett betydande kunskapsområde. Nu gäller det att lägga en god grund även för hållbar utveckling ur näringslivsperspektiv. Tidigt i beredningen bjuder man därför in kulturministern för överläggningar.

Tillsammans kommer man fram till att strategin ska diskuteras i seminarieform tillsammans med en grupp bestående av näringslivsrepresentanter, filosofer, sociologer och konstnärer. Detta vill man göra för att försäkra sig om att de tänkta planerna verkligen gynnar utvecklingen av det goda samhälle som är politikens mål. Planerna ska diskuteras utifrån den målbild regeringen har satt upp för kulturell och ekonomisk utveckling, samt för tillvaratagande av pluralism, mångkulturalism och global samverkan.

Inför seminariet förs samtal inom regeringskansliet för att utveckla de frågeställningar som ska diskuteras. De olika ministrarna aktiverar sina internationella nätverk för att få med sig omvärldens syn på det som ska diskuteras redan i ett tidigt skede. Inom varje departement genomförs sedan en studiedag där de olika departementens områden diskuteras utifrån de kulturpolitiska målen. Under studiedagen genomförs workshops i mindre grupper med tjänstemän och politiker blandat. Varje grupp bjuder in ett antal skolungdomar som deltagare. På så sätt

utvecklas både frågor och argument i nya förklaringsmodeller. Dessa erfarenheter tas med till seminariet.

Seminariet en månad senare blir en succé! Frågeställningarna är provocerande med en tydlig framtidsinriktning. Några av Europas främsta tänkare och nyskapande konstnärer medverkar. Politiker, tjänstemän, forskare och konstnärer anlägger sina olika perspektiv på den strategiska utvecklingen och bidrar till kreativa lösningar på de problem man definierar. När budgetpropositionen läggs ska strategin vara väl utvecklad och argumenten för investeringarna så tydligt motiverade att den politiska debatt med oppositionen som ska följa verkligen kan handla om samhällsutveckling.

På kulturdepartementet arbetar man också hårt inför budgetpropositionen. En stor fråga där är hur konstens roll ytterligare kan stärkas inom det bredare kulturbegreppet. Konstnärers arbete och den konstnärliga forskningen tillför samhället en kunskapsbildning som anses vara avgörande för nya utvecklingsmodeller. En förutsättning är också den fortsatta utvecklingen av konst och praktisk filosofi som ämnen inom grundskolan.

Den grundskolereform som genomfördes för ett decennium sedan börjar nu visa resultat. Genom att fokusera på lärande istället för inläring har lärare och elever tillsammans utvecklat nya arbetsformer för olika lärandenivåer utan årskursindelning. Fokus ligger på kreativitet och kritisk reflektion där redskapen är historiekunskap och språk/kommunikation. De estetiska ämnena kallas konst och är numera både teoretiska och praktiska. Detta har bl.a. bidragit till att språkbegreppet vidgats dramatiskt och olika kulturella bakgrunder tillvaratas när samhällsfrågor diskuteras. Barnens utvecklade förmåga att uttrycka sig har också stärkt skolans demokratiska fundament. Barnen medverkar i skolans beslutande organ och lär sig att föra varandras talan och att både individuellt och gemensamt ta ansvar för de beslut som fattas. Grundskolereformen gav också möjlighet att integrera spets med bredd. Särbegåvade elever får möjlighet att tidigt specialisera sig i valda inriktningar.

Det som i den tidigare skolformen kallades gymnasiet är numera en integrerad del av grundskolan vilket bidrar till fler möjligheter både för bredd- och spetskompetens. Eftersom barnens mognadsprocesser skiljer sig ger den nya skolformen bättre möjligheter att få lära på den nivå man blir mest stimulerad av. Under puberteten fokuseras en stor del av skolarbetet på

identitetsskapande och kommunikation genom deltagande i konstnärliga processer och presentationer samt möten med de olika konstnärliga uttrycksformer som erbjuds i samhället. Stort fokus läggs vid användandet av ny kommunikationsteknologi vilket ger barnen möjlighet att besöka föreställningar, utställningar, delta i aktiviteter och workshops i världens olika länder. Personliga nätverk byggs genom sociala media. Genom det fokus som läggs på identitetsskapande, kommunikation och språk, behärskar barnen tidigt engelska som är det största språket internationellt vid sidan av kinesiska.

Alla universitet har integrerat grundkurser i olika konstnärliga ämnen även i traditionellt vetenskapliga utbildningsområden som en utveckling av den grund som läggs inom grundskolesystemet. På kort tid har man sett ett starkt resultat i ökad kreativitet, innovation och nytänkande. All utbildning är forskningsanknuten och den konstnärliga forskningen får allt större betydelse, inte bara för utvecklingen av konst utan också av kulturell medvetenhet och ansvarstagande. Detta ser samtliga politiska partier som en grundläggande förutsättning för en hållbar utveckling. När utbildningsdepartementet nu arbetar med sina äskanden inför budgetpropositionen, är det fortsatt denna utveckling man fokuserar på när man föreslår mer resurser till de konstnärliga spetsutbildningarna. Kopplingen mellan spets och bredd är helt avgörande för en fortsatt positiv utveckling.

Kulturdepartementet arbetar numera som en ”paraplyverksamhet” över samtliga politikområden. Kulturminister har en mycket stark position inom regeringen men också i det globala nätverk av ledande politiker som driver frågor om kulturell hållbar utveckling som förutsättning för demokrati och fred i världen. När nu inte bara Sverige utan också en rad andra länder implementerat detta förhållningssätt, har man kunnat se positiva effekter också på folkhälsa, miljö och flera skilda tillväxtfaktorer.

När det gäller konstpolitiken, bedrivs den med stor kraft. Regeringen har deklarerat en syn på konst som gör konstnärer jämställda med forskare i relation till den betydelse de har för samhällsutvecklingen. I regeringsdeklarationen står det bl.a. så här:

”Konstnärlig kunskapsbildning är av avgörande betydelse för det goda samhällets utveckling. Genom konsten kan vi bryta vanor och hindra konventioner att få fäste. Konst kan bygga nya riter kring de värden som ska försvaras så att det goda och kärleksfulla på nytt blir igenkännbart.

Konst kan ses som immateriell förlustelse eller materialiserad galenskap, som det igenkännbara vansinnets eget alfabet parat med lust och djup innerlighet.

Konst kan ses som det som kan få oss att ompröva och kritiskt granska vad vi hittills trott oss om att veta. En dissekering av verkligheten ner till minsta beståndsdelarna och sedan sammanfogade till helt nya helheter doppade i kärlek. Mötet med konsten kan vara som att hitta hem eller komma bort till en märkvärdig utmanande plats där allt kan hända. Där vi vill bli kvar, vill vara med bland alla obegripligheter, närvarande, lyssnande och berättande som starka, kännande och kreativa medborgare”.

Efva Lilja

www.efvalilja.se